

УДК 101.9

Ткачук М.Л.

АКАДЕМІЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК ФЕНОМЕН

У статті аналізується сутність, специфіка і значення професійного філософування, представленого в системі вищої освіти.

Термін "академічна філософія", яким визначають професійне філософування, що розгортається на кафедрах вищих освітніх і наукових установ, видається доволі умовним і зовсім не одноманітним. Інституціоналізація філософського знання є реалією, з якою не можна не рахуватися, зважаючи на культурно-історичний вимір філософії, та неспокій філософської рефлексії над вічним запитанням: "Що таке філософія?" - рано чи пізно призводить до питання: "Чи можлива *філософія як професія* взагалі?" Питання неабияке для дипломованих філософів і викладачів, кількість яких чимала в усьому світі. В одній тільки Країні Рад була їх ціла "армія", а в ній - суцільні "генерали", та чи багато з них варті ім'я Філософа? Чи може їх взагалі бути багато, цих диваків, що замислюються над очевидністю, над самим своїм мисленням, прагнучи відшукати смисли в усьому існуючому? Чи можна навчити філософувати? Й чи можна стати Філософом, якщо це не судилося тобі долею?

Антагонізм між філософами і професорами філософії існує з давніх часів. "Гадаю, ніхто не зробив усім смертним гіршої послуги, ніж ті, що навчилися філософії, мовби то було якесь продажне ремесло, ті, що живуть цілком інакше, ніж повчають, як треба жити" [1], - писав Сенека, натякаючи на платних учителів філософії. На істотній різниці між "філософами" і "філософськими робітниками" наполягав Ніцше. Завдання філософа - створювати цінності, воліти, визначати напрямки руху, талан філософського робітника - тлумачити, робити ясними і доступними їхні здобутки. "Переможець минулого" - ось найвище звання, на яке заслуговує останній. "Порівняно з генієм, тобто з істотою, що *виробляє* або *народжує*, беручи обидва слова у найширшому смислі, - писав Ніцше, - науковець, середня людина науки завжди схожа на стару

діву: адже йому, так само як останній, незнайомі два найцінніших відправлення людини" [2]. Ще рішучіше висловлювався Шопенгауер: "Для успіхів філософії неможна було б вигадати нічого кращого, ніж скасувати викладання її з кафедр. Цим усунулося б одне з найбільших лих, - а саме те, що люди, котрі жадають істини, повинні звертатися по неї до тих, хто шукає собі шматок хліба, й крім інтриг і підступів, пов'язаних з таким шуканням, ні до чого не здатні. Філософія створена для небагатьох: лише справжній геній може рухати її вперед" [3].

У Росії, як відомо, ніколи не любили філософів. Ф. Достоєвський сказав про це особливо влучно: "Слово філософ на Руси есть слово бранное и означает дурак". Годі й говорити про особливу нелюбов до професорів філософії. Уряд їх ледь терпів і завжди чекав від них якоїсь каверзи. Для "володарів дум" російської інтелігенції вони були улюбленим об'єктом знущань, перед якими мерхнуть навіть розанівське "проститууючі грішники" чи ленінське "дипломовані лакеї попівщини".

Сказаного, мабуть, досі, аби уявити собі загальноєвропейський образ академічного філософа - жадібного монстра в окулярах, хворого на інтелектуальну некрофілію. Втім, чи не є він надто спотвореним? І чи справді такою глибокою є прірва між філософом і професором філософії?

Замислитися над цим питанням примушують, насамперед, численні приклади, що їх знаходимо в західноєвропейській і вітчизняній традиції філософування, коли в конкретних особах збігаються глибокий оригінальний мислитель і сумлінний філософський робітник. Кант, Гегель, Шелінг, Гуссерль, Гайдеггер, так само як Юркевич, Лосський, Франк, Лосев та інші - всі вони належать до відомства академічної філософії, причому філософська творчість і викладацька

діяльність були для них неподільним цілим, фактом їхнього життя і свідомості. Вочевидь, антагонізм між філософом і професором філософії не становить незаперечного факту і норми, що потребує, на нашу думку, виявлення джерел зазначеного протистояння, його чинників і умов.

У пошуках відповіді на поставлені питання звернемося до античної культури, що відкрила європейському світові диво філософування. У грецькій свідомості вперше відбувся той спалах самовідчуття людини у світі, що живить вічне оновлення філософії як акт завжди індивідуальний та особистісний і водночас всезагальний, такий що актуалізує одну з нескінченних можливостей всеєдиного буття. У смислово-полі античної культури знаходимо й ті найважливіші для розуміння сутності філософії поняття мудрості й знання, поза якими важко збагнути сенс феномена філософування.

Поняття мудрості, що пов'язане з поняттям філософії етимологічно, є водночас тією основою, на яку спираються античні мислителі у спробах визначити статус філософії і призначення філософа. Згадаємо Платонів "Бенкет", де вустами Діотіми виголошене характерне міркування: не займаються філософією лише боги й мудреці, бо вони вже мудрі, та невігласи, бо вважають себе мудрими. Філософ не є ані мудрим, ані невігласом, втім, на відміну від останнього, усвідомлює свою не-мудрість й, отже, прагне досягти ідеалу - мудрості. Це прагнення ніколи не згасне, адже прірва між мудрістю і не-мудрістю нездоланна. Та філософ тим-то й відрізняється від не-філософа, що перейнятий вічним і сильним потягом до мудрості, краси і блага, він підпорядковує йому своє життя. Шлях до мудрості, шлях духовного оновлення, переображення усвідомлений філософом як шлях життя, спосіб існування, в якому слово і діло, думка і вчинок злиті в одне.

Як акт свідомості, феномен свідомого життя особи, філософування неunikно потребує дискурсивного, понятійного виразу, що становить невід'ємну частину філософського способу життя. Дискурс і спосіб життя античного філософа, хоч і не є однопорядковими, утворюють органічну цілісність. Досконалість знання, що є для нього неодмінною ознакою мудрості, вимірюється не кількістю чи інтенсивністю ("багатознайство розумові не навчає"): з часів Сократа знання, мислиме не як сукупність певних відомостей, що їх можна отримати ззовні, а як внутрішнє духовне зусилля, як самопізнання,

набуває у грецьких філософів ціннісного виміру, усвідомлюється як категорія морального життя особи. Чисте пізнання, знання як самоціль не-сумісні з прагненням до мудрості, адже мудрість потребує від знання обов'язкового морального виправдання і здійснення у житті. Отже, у свідомості давніх, як це добре показує П. Адо [4], філософія постає, насамперед, екзистенційним вибором певного способу життя, що за самою своєю природою невіддільний достеменному дискурсивному виразу, - такими є платонічний досвід любові або плотіновське єднання з Богом. Дискурс, якщо він є філософським, вимагає втілення у відповідному способі життя.

Давні відкрили й ще один принципово важливий аспект філософування - його діалогічність. Запитування смислу, розуміння, самоусвідомлення відбуваються у комунікативному просторі, просторі людського спілкування. Індивідуальне мислення, що саме по собі є діалогом, мовчазною бесідою душі з самою собою, вступаючи у співрозмову з Я іншого долає свою обмеженість і набуває повного виразу. Живий діалог являє те зусилля думки, в якому знання не тільки народжується, а й набуває моральнісного виміру, перетворюється на переконання, адже йдеться не про передавання і засвоєння певних теоретичних положень, а про пробудження волевої активності особи, того бажання, яке, за виразом Плотіна, народжує мислення. Діалог як спосіб духовного спілкування виявляє вищу єдність розуму, одвічне філософське прагнення до вічного і незмінного, піднесеного над одиничними думками й інтересами.

Специфікою античного розуміння філософування як єдності теоретичного дискурсу і способу життя обумовлена особливість функціонування професійної філософії в давні часи, що її зустрічаємо в найважливіших освітніх (і водночас філософських) осередках античності - платонівській Академії, аристотелівському Лікеї, епікурійському Саді, зенонівській Стої. їм судилося пережити своїх засновників на багато століть, зберігаючи й примножуючи закладені ними традиції.

Мабуть, лише за античної доби знаходимо приклад збігу філософської школи як ідейної течії і як освітньої установи. Приватний характер шкіл не робив їх закритими - вступити сюди мав змогу кожен, хто бажав стати учнем. За навчання не платили, школи утримувалися коштом схоларха (чільника) та благодійників. Учні жили в будівлі вчителя, або неподалік від неї, зби-

раючись разом не тільки для навчання, а й для трапези.

Ці школи не мали вузькофахової (у сучасному розумінні) спрямованості: звіди виходили математики, астрономи, політики, державні діячі, яких навчали жити і мислити як філософів, в чому й полягав, власне, сенс філософської освіти у давніх. Принцип, що становив її підвалину, може бути визначений як *принцип живого спілкування*: живий голос і товаришування з розумними людьми визнаються кориснішими за книжки. Ефективність навчання досягається тут не стільки завдяки спеціальним учбовим заходам, скільки завдяки безпосередньому, повсякденному спільному життю вчителя і його учнів. "Клеант не повторив би Зенона, - читаємо у Сенеки, - якби тільки слухав його; він же входив у його життя, вникав у потаємне, спостерігав, чи той живе згідно зі своїми настановами. Платон, Арістотель, та й весь загін філософів, які мали потім розійтися протилежними стежками, більше почерпнули із самих звичаїв Сократа, ніж із його бесід. Метродор, Гермах і Полієн завдячують своєю знаменитістю не так настановам Епікура, як спільному з ним життю" [5]. Становлення філософа у школах античності відбувалось, отже, в процесі морального вдосконалення, котрому підпорядковувався власне освітній компонент діяльності шкіл, де, мабуть, якнайяскравіше втілилась одвічна грецька "пайдейя" - прагнення до виховання. Навіть математичні дисципліни, яким надавалось першочергового значення в платонівській Академії, чи природничі студії в арістотелівському Лікеї, несли морально-виховне навантаження як засоби для "виросування" чи "зцілення" душі - необхідної умови філософування як духовного оновлення. Останнє в жодному випадку не применшує значущості теоретичного дискурсу у становленні філософії як форми духовної діяльності, підпорядкованій найвищому закону - логосу. Його роль добре усвідомлювали і Платон, і Арістотель, котрі вважали раціональність і всезагальність необхідними ознаками філософського мислення. Більш того, філософське споглядання не тільки не протиставлялось ними "живому життю", а й розглядалось як "своє інше" останнього: "... практична діяльність, - читаємо в Арістотеля, - не обов'язково спрямована на інших, як дехто вважає; практичними є не лише ідеї, застосовувані задля позитивних наслідків, що впливають із самої діяльності, але ще більше значення мають ті теорії й роздуми, мета

яких - у них самих і які існують задля самих себе. Адже і тут метою є блага діяльність, отож і тут є своєрідна діяльність; і ми навіть кажемо в строгому смислі про практичну діяльність тих, хто своїми думками спрямовує зовнішні дії" [6].

Втім, досягнувши величезних успіхів у накопиченні математичних та природничих знань і виявивши неабиякий дослідницький хист (який особливо вирізняв вихованців Арістотеля), ні Академія, ні Лікей не практикували звичних нині засобів трансляції філософського дискурсу, добре усвідомлюючи його межі: знання не може бути *переданим*, воно має бути *здобутим*, інакше йому ніколи не перетворитись на переконання. В школах Платона і Арістотеля не вивчали платонізм чи арістотелізм, тут панував дух вільної філософської роботи, філософської творчості. Тут навчали філософському мисленню, спираючись на діалог як єдино можливий спосіб філософування. Причому вирішального значення надавали не вивченню писаних творів, а живій і натхненній мові, що "разом із знанням записується в душі того, хто навчається" [7]. Основною формою навчання ставало тут обговорення питань (тез), через яке відшліфовувались техніка філософського запитування, логіка мислення, ораторська майстерність.

Натомість в школі Епікура, як відзначає П. Адо, діалектичні вправи не відігравали жодної ролі: тут дотримувались дедуктивного методу, починаючи з читання і вивчення коротких сентенцій, що давали загальне уявлення про Епікурову доктрину, потім переходили до більш розгорнутих її викладів й нарешті, за бажанням учня, бралися до фундаментального твору Епікура "Про природу", що складався з тридцяти семи книжок. При цьому пильнували, аби учень не потонував у подробицях і не втратив зв'язок із цілим. Так само прагнули до систематичного викладу свого вчення стоїки, вимагаючи від учнів підтримувати у постійному зусиллі пам'яті голівні догмати школи [8].

П. Адо спеціально наголошує на тому, що під 'систематичним викладом тут не слід розуміти "концептуальну побудову, що слугує самоціллю, і з якої немовби випадково випливають етичні наслідки... Кінцева мета системи - зібрати в одне засадничі догмати, об'єднати їх завдяки строгій аргументації і сформувати теоретичне ядро, стиснене іноді до однієї лаконічної сентенції, котра має більшу переконливу силу, більший мнемотехнічний ефект" [9]. Таку саму мету мали й промови, присвячені

розгляді певних проблем, що їх практикували вже Платон і Арістотель. Такі промови є прообразом лекцій - тієї форми викладання, що пізніше стала однією з основних в освітніх закладах. Для нас важливо підкреслити, що філософська освіта, яку здобували в зазначених тут античних школах, поряд з теоретичним, дискурсивним навантаженням виконувала духовно-виховну функцію, маючи на меті навчати життю, гідному життя філософа. В цьому сенсі не можна не відзначити особливого психагогічного (духовно-керівного) значення особи Вчителя-Філософа, чиє слово і діло становили неподільну єдність і слугували прикладом для всіх його послідовників. "Роби все так, немовби за тобою стежить Епікур", - такої настанови дотримувались учні його школи. Для представників інших шкіл вищим мірилом гідності слугували Платон, Арістотель, Зенон Стоїк. Ідеалом Філософа для всіх був Сократ. Причому духовне керівництво не перетворювалось на духовний диктат, що видається головною умовою у стосунках між Вчителем і його учнями.

Наприкінці елліністичної доби спостерігаємо процес поступового одержавлення освіти, який згодом, у своїх найвищих формах, обумовить специфіку й обличчя академічного філософування. Викладання філософії вперше підпадає під державну опіку, філософ вперше виступає в ролі державного службовця. З часів римської імперії за викладання філософії держава починає платити з казни, як це робить Марк Аврелій, котрий відкриває в Афінах 176 р. до н.е. чотири філософські кафедри. Приватні філософські школи ще зберігають своє призначення, причому кількість їх значно збільшується, охоплюючи різні кутки імперії. Та новостворені школи не мають головного - традиції, спадкоємного зв'язку з тими, кого з давніх часів шанують як Філософів. Прилучення до авторитетів стає головною метою у викладанні філософії.

Так починається доба коментаторів: "душею" філософської освіти стає читання й коментування текстів античних класиків - Платона, Арістотеля, Епікура та ін. Вперше з'являються підручники з філософії, укладені у формі своєрідних компендіумів - такими є "Підручник платонівської філософії" Алкіноя, "Платон і його вчення" Апулея тощо. Характерною ознакою доби є прагнення коментаторів дійти до витоків філософії як такої, шукаючи істини у Піфагора або дельфійських оракулів: "Історична традиція постає нормою істини; істина і традиція, розум і авторитет стають тотожними" [10].

Не слід розуміти коментаторство як начотництво, адже читання становило тут лише передумову глибокого осмислення і всебічного аналізу прочитаного, постаючи різновидом своєрідної філософської вправи. Такі вправи практикував зі своїми учнями, зокрема, Плотін: "Під час занять, - сповіщає Порфірій, - читались учені записки або Севера, або Кронія, або Нуменія, або Гая, або Аттіка, а з перипатетиків - Аспасія, Олександра, Адраста та інших... Але з усього цього він нічого не вичитував прямо, а завжди по-своєму, з переробкою..." [11]. Коментування не втрачало при цьому головних ознак філософування - його діалогічності (діалогу з собою й іншим, опосередкованому, в даному разі, текстом) і моральнісного виміру, так само спрямовуючись на "зцілення" й "зрошення" душі. Втім, у філософів зазначеної доби, особливо в неоплатоніків, знаходимо надзвичайно загострене усвідомлення однобічності філософського дискурсу як неспроможного передати сповна містичний досвід переображення через єднання душі з Богом.

З утвердженням християнства відкривається нова сторінка в історії філософської освіти. Вбачаючи в Ісусі Христі повне і досконале втілення Логосу, "Шлях, Істину й Життя", вже перші християнські мислителі виявляють в його Одкровенні істинну філософію. Таке розуміння надає викладанню філософії нового змісту (далеко не позбавленого зв'язку з платонізмом), хоча й залишає успадковані від поганської доби форми. Християнські школи зберігають традицію читання й коментування, втім читають вже не Платона й Арістотеля, а книги Старого й Нового Заповіту, визнаючи їх як єдино справжнє духовне керівництво. Християнство, так само як і антична філософія, від початку стверджує себе як певний спосіб життя (а саме, життя чернечого, сповненого суворого аскетизму й внутрішньої зосередженості), невіддільний від його дискурсивного виразу - вчення Христа. Втім останнє, запліднене філософським дискурсом неоплатонізму, швидко трансформується у християнську теологію, що вже до VIII ст. постає розвиненою системою уможглидних догматів, підпорядковуючи філософування як таке й вихолощуючи з нього екзистенційний вимір життєвого вибору. Філософія перетворюється на "служницю теології": по неї звертаються в разі необхідності пролити світло на певні теологічні проблеми, її використовують, як це сталося, зокрема, з арістотелізмом, затребуваним середньовічною схоластиком.

Отже, в світлі християнства, що постає водночас і доктриною, і способом життя, охоплюючи всі аспекти буття людини в світі, філософування втрачає свій сенс в античному розумінні, залишаючись лише дискурсом, теоретичним знанням. Звільнившись від статусу "служниці теології", воно стверджує себе як чисте умоспоглядання, маючи за мету систематичне оформлення, концептуальну побудову, логічну досконалість. Саме такою у свідомості європейців є *академічна філософія*, що виявляє себе теоретичною рефлексією, реалізованою у дослідженні об'єктів епістемологічного, онтологічного і аксіологічного рядів. Це та "шкільна" філософія, яку Кант протиставляв філософії "всесвітній", надаючи, звичайно, перевагу останній, адже її носій, "практичний філософ - наставник мудрості вченням і ділом", і є "власне філософом" [12].

"Шкільність" академічної філософії є, мабуть, тією найпершою і головною ознакою, що викликає загальну, зовсім не безпідставну, відразу до неї. Адже філософія, як ми вже зазначали, не зводиться до певної суми знань, що їх можна передати. В цьому сенсі "навчити" філософії неможливо. Ще давні попереджали про небезпеку абсолютизації філософського дискурсу, не втомлюючись ганьбити "наставників, які вчать нас вести вчені бесіди, а не жити" й "учнів, які приходять до вчителів не душу плекати, а вигострювати дотеп" [13]. Поважали Філософа, з софістів, філодоксів і "віртуозів розуму" завжди глузували. "Мені здається, - цілком слушно зазначав М. Мамардашвілі, - в галузі прилучення до філософського знання ми маємо справу з фундаментальним прорахунком, що стосується природи самої справи, якій у думках своїх бажають навчити. Йдеться про філософію, про природу того гуманітарного знання або тієї гуманітарної іскри, її якоїсь продукуючої духовної клітинки, яка *описується* у поняттях філософії й пов'язана з духовним розвитком особи. Викладання філософії, на жаль, не має до цього стосунку" [14]. Й справді, чи можна втиснути внутрішній акт свідомості, яким є філософування, у прокрустове ложе найдосконалішого навчального плану і виставити за нього оцінку? Чи не нонсенс саме по собі поняття "дипломований філософ"?

Інший аспект, що спричинює негативне сприйняття академічної філософії, є її ангажованість. Справді, історія університетської філософії є історією її повсякчасного служіння - або

церкві, або державі, або обом одразу. Професор університету ніколи і ніде не був вільним щодо своєї академічної діяльності. Всюди і завжди його контролювали, регламентували, напучували, це стосувалося не тільки викладання, а й навіть особистого життя - ще в другій половині XVI ст. професорам паризького університету (крім медиків) забороняли, наприклад, одружуватися. Самий принцип вільного наукового дослідження (*libertas philosophandi*) не був знаний університетами, через їх підвладність аж до XVIII ст. Не дивно, що гуманістичні ідеали Відродження постали зовсім не на університетських кафедрах, а найвидатніші вчені XVII-XVIII ст. майже не були пов'язані з університетами. З часів Реформації європейський університет вже офіційно перетворюється на державну установу, а його викладач - на державного службовця, що повинен плекати, насамперед, урядові інтереси. Досить звернутися до Статутів російських університетів або духовних академій XIX ст., де докладно розписано не тільки що і як треба викладати, а й в чому бути при цьому одягненим. Все це стосується й викладачів філософії, що за своїм статусом є функціонерами. Не говоримо вже про той найгірший випадок, коли держава перетворює філософію на ідеологію і змушує викладача взяти на себе ще й функцію пропагандиста-агітатора - сумний вітчизняний досвід, наслідки якого ми ще довго відчуватимемо, потверджує це.

З усього зазначеного випливає питання, чи не варто усунути той "фундаментальний прорахунок", про який казав М. Мамардашвілі, та прислухатись до ще одного його міркування: "Природа філософії така, що є неможливим (і, більш того, має бути забороненим) обов'язкове викладання філософії майбутнім хімікам, фізиком, інженерам у вищих навчальних закладах" [15]. Але ж у минулому столітті вітчизняні університети набули й такого досвіду: десятирічне вигнання філософії з університетських кафедр призвело до духовного засилля "здорових матеріалістів", що визнали за непотріб поезію, живопис, музику, обожнивши чоботи й чоботаря. І це ще був тільки початок

У нашому розумінні гіпертрофія дискурсивного виміру філософування обумовлена чинником, передовсім, історичного характеру - розвитком християнства. Історико-культурні реалії, в яких розвивалась філософія в християнському світі, визначили, в свою чергу, і становлення такої її форми, як академічна філософія, що є

одним з виявів інституційно оформленого духовного виробництва. Той факт, що філософія набула наукоподібного характеру й, мабуть, зберігатиме його надалі, може прийматись лише як даність, історична закономірність, на яку можна нарікати, але яку не можна усунути. До того ж виникнення академічної філософії зовсім не означає, що зразки філософування як шляху духовного оновлення залишились у сивій давнині. Адже екзистенційний вимір філософії виявляє свою присутність у мислителів різних часів, у тому числі й мислителів академічних, зокрема тих, хто поділяє переконання професора Канта: "Навіть інтерес спекулятивного розуму обумовлений і набуває повного сенсу лише у практичному використанні" [16]. Втім, не будемо забувати, що Професори філософії, так само як і Філософи, народжуються зовсім не часто.

Інше міркування стосується специфіки академічного філософування, що виявляє себе в двох взаємопов'язаних сферах діяльності - науково-дослідницькій і викладацькій. Цією специфікою обумовлені функції, що їх виконує академічна філософія відносно філософського знання і культури, в межах якої вона складається й існує.

Функцію академічної філософії відносно філософського знання можна було б визначити як *інтегративно комунікативну*. На сьогодні філософське знання, накопичене людством, значно перебільшує можливості його осягнення навіть найнаполегливішою і найдопитливішою людиною. Спроби відкрити щось поза цим масивом філософських знань приречені на "відкриття велосипеду". Без аналізу і систематизації вже отриманих здобутків, без тієї копіткої роботи, що її здійснює історико-філософська наука як найважливіша складова академічної філософії, важко уявити собі спосіб існування філософської спільноти в єдиному комунікативному просторі. Саме завдяки академічній філософії, в межах якої здійснюються історико-філософські дослідження, готуються до друку й перекладаються філософські тексти, створюються умови діалогу філософських культур, вчень, ідей. Академічна філософія виступає, таким чином, тим посередником, завдяки якому забезпечується спадкоємність філософського розвитку.

В процесі здійснення академічною філософією інтегративно-комунікативної функції відбувається становлення категоріального апарату, методологічних принципів, спеціальної термінології, значення яких сягає за межі філо-

софської спеціальності. Герменевтика, феноменологія, структуралізм та інші напрями, що виникають у межах академічної філософії, виконують важливу *методологічну* функцію щодо сучасного гуманітарного знання.

Та, мабуть, найважливіші функції академічної філософії зосереджуються в системі освіти. Головна з них - *людинотворча*. Академічна філософія покликана не до викладу певної сукупності знань, а до виховання культури мислення. Ця думка з усією переконливістю висловлена Кантом: "Юнак, що закінчив школу, - пише він, - звик *навчатися*. Він думає, що буде *навчатися філософії*, але це неможливо, бо тепер він має *вчитися філософувати*" [17]. Викладач філософії "не *думкам* ... повинен навчати, а *думати*; слухача треба не *вести* за руку, а ним *керувати*, якщо бажають, аби у майбутньому він був здатний іти самостійно" [18]. Вчити філософувати - не значить потурати "скоростиглій балакливості юних мислителів, що вирізняється більшою сліпоту, ніж усяка інша зарозумілість, і є більш невиліковною, ніж невігластво" [19]. Розвиток мислення потребує наполегливої праці і самодисципліни, саморефлексії, що відбувається в процесі філософського діалогу як з боку вчителя, так і з боку учня. Водночас, навчати філософувати - це значить виховувати здатність критичної рефлексії як способу орієнтації у світі, особливо потрібної сьогодні, коли молода генерація виявляється найпривабливішим об'єктом масованого зомбіювання і шаманізму. Й головне, вчити філософувати - це значить спрямовувати свої зусилля не тільки на розвиток мислення, а й "зрощувати" душу, надаючи знанню силу переконання. Психогічного ефекту можна сподіватися не тільки від індивідуального спілкування, а й від такої традиційної форми викладання, як лекція, якщо розуміти її, разом з П. Флоренським, як різновид бесіди у середовищі духовно близьких осіб [20]. Та вирішальну роль, знову-таки, відіграватиме особистість викладача, те, наскільки органічно поєднуються в ньому якості філософа і філософського робітника.

У нашому розумінні людинотворча функція академічної філософії дістає свого найвищого вираження в *ideї університету* як цілісної інтелектуальної і духовної спільноти. Як відомо, в ХХ ст. криза університетів, спричинена невпинною спеціалізацією наукового знання і зростанням утилітарного ставлення до освіти, набула всесвітнього масштабу. Причини цього явища

стали предметом роздумів багатьох сучасних мислителів, зокрема Х. Ортеги-і-Гассета, М. Гайдеггера, К. Ясперса, Ф. Ліотара та ін. Передчуттям подібної кризи був перейнятий ще у минулому столітті П. Юркевич, котрий попереджав про небезпеку повільного перетворення університетів на політехнічні школи, школи "загальнопридатних" знань: "Як у суспільстві після законодавств глибоких і проникнутих вищою справедливістю часто настає час узаконень незначних і розрахованих лише на корисні наслідки у сьогоденні, так у науці зростає тіло її, що складається з багатьох відомостей, а сама душа її - система раціональних принципів - залишається без культури і без відомості про саму себе і своє ставлення до останніх цілей людської особи" [21]. У такій ситуації відбувається пере-кручення ідеї університету, що має ґрунтуватись на розумінні знання як доброчесності, ідеї, що

вимагає аби "фахова вченість зростала й міцніла на широких засадах загальної або цілісної розумової освіти й аби кожне надбання на ґрунті спеціальному було разом прирощенням у змісті ідеалу людської особи" [22].

Здійснення ідеї університету в академічному середовищі виконує саме філософське знання як знання норм для мислення, буття і діяльності, що створює умови для здобуття в університетській аудиторії не лише фаху, а й "вищої культури живої особи" [23]. Та слід усвідомити, що успішне виконання академічною філософією цієї та інших зазначених функцій в усі часи залежить, насамперед, від моральної гідності і професіоналізму її представників, від того, наскільки часто народжуються в ній Професори, в особах яких поєднуються фах і покликання філософа.

1. *Сенека Л. А.* Моральні листи до Луцілія. - К.: Основи, 1995. - С.485.

2. *Ницше Ф.* По ту сторону добра и зла // Сочинения: В 2 т. - М.: Мысль, 1990. - Т. 2. - С. 327.

3. *Шопенгауэр А.* Новые афоризмы // Мир как воля и представление. Афоризмы и максимы. Новые афоризмы. - Минск: Литература, 1998. - С. 1281.

4. Див.: *Адо П.* Что такое античная философия? - М.: Изд-во гуманит. лит-ры, 1999.

5. *Сенека Л. А.* Моральні листи до Луцілія. - Цит. вид. - С. 47.

6. *Аристотель.* Политика // Сочинения : В 4 т. - М.: Мысль, 1983. - Т. 4. - С. 595.

7. *Платон.* Федр // Діалоги. - К.: Основи, 1995. - С. 336.

8. *Адо П.* Что такое античная философия? - М.: Цит. вид. - С. 119-120.

9. Там само. - С. 120.

10. Там само. - С. 168.

11. *Порфирий.* Жизнь Плотина // Плотин. Сочинения. - СПб.: "Алетейя"; М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1995. - С. 658.

12. *Кант И.* Трактаты и письма. - М.: Мысль, 1980. - С. 330.

13. *Сенека Л. А.* Моральні листи до Луцілія. - Цит. вид. - С.482.

14. *Мамардашвили М.* Как я понимаю философию. - М.: Изд. Группа "Прогресс", "Культура", 1992. - С. 14.

15. Там само.

16. *Кант И.* Критика практического разума. - СПб.: Наука, 1995. - С. 225.

17. *Кант И.* Уведомление о расписании на зимнее полугодие 1765/66 г. // Сочинения: В 6 т. - М.: Мысль, 1964. - С. 281.

18. Там само. - С. 280.

19. Там само. - С. 279.

20. *Флоренский П.* Лекция и lectio // Новый круг. - 1992. - № 2. - С. 111.

21. *Юркевич П.* Разум по учению Платона и опыт по учению Канта // Философские произведения. - М.: "Правда", 1990. - С. 525.

22. Там само. - С. 523-524.

23. Там само. - С. 526.

Maryna Tkachuk

ACADEMIC PHILOSOPHY AS A PHENOMENON

This article is devoted to the analysis of an essence and significance of academic (university) philosophy.